

Боталиева У.А., Иманбакаева М.Г.

**ПЕДАГОГИКАЛЫК БАГЫТТАГЫ СТУДЕНТТЕРДИН БИЛИМ САПАТЫН
ЖОГОРУЛАТУУДА ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТЕРДИН МААНИСИ**

Боталиева У.А., Иманбакаева М.Г.

**ЗНАЧЕНИЕ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ РАБОТ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА
ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАПРАВЛЕНИЯ**

U.A. Botalievа, M.G. Imanbakaeva

**IMPORTANCE OF INDEPENDENT WORK IN IMPROVING THE QUALITY OF
KNOWLEDGE OF STUDENTS PEDAGOGICAL ORIENTATION**

УДК: 371, 378

Макалa педагогикалык адистикте окуган студенттердин кесиптик билим алуу процессиндеги өз алдынча иштеринин маңызын, маанисин ачууга багытталган. Авторлор өз изилдөөлөрүндө, студенттердин өз алдынча иштери окутуунун сапатын жакшыртууга, студенттердин ой-жүгүртүүсүн, чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн активдештирүүгө, жаңы билимдерге ээ болууга өз алдынча умтулуусун өнүктүрүүгө багытталган жогорку кесиптик билим берүүнүн ажырагыс бөлүгү экендигин баса белгилешет. Авторлор, өз алдынча иштер билим берүүнүн башкы маселеси болгон теориялык жана практикалык билимдерге ээ болууга студенттердин өздөрүн аң-сезимдүү мамиле кылууга, интеллектуалдык эмгектенүүнү адат кылып алууга тарбиялоонун каражаты экендигин ачып көрсөтүшкөн жана аны уюштуруунун, көзөмөлдөөнүн жол-жоболорун, ыкмаларын жана методдорун, аткаруунун формаларын, баалоонун критерийлерин аныкташкан. Студент илимий маалыматтар менен өз алдынча түшүнүп иштөөгө, өз билимин үзгүлтүксүз жогорулатып туруу билгичтигин уюштурууга, өзүн-өзү тарбиялоонун негиздерин пайдаланууга үйрөнүүлөрү керек экендигине кенен токтолушкан.

Негизги сөздөр: өз алдынча иштер, интеллектуалдык эмгек, илимий-изилдөө, чыгармачылык, жоопкерчилик, өз алдынча билим алуу, баалоо критерийлери.

Статья направлена раскрытию сущности и значе- ний самостоятельных работ студентов педагогического направления в процессе профессионального обучения. В процессе исследования авторы делали акцент на то, что самостоятельная работа студентов является неотъем- лемой частью образовательного процесса в высшей школе, которая призвана повысить качество обучения, активизи- ровать мышление, развить творческие способности сту- дентов, их стремление к самостоятельному приобрете- нию новых знаний, что в свою очередь способствует само- определению и самореализации.

Авторы раскрыли, что самостоятельная работа студентов является средством воспитания сознатель- ного отношения самих студентов к овладению теорети- ческими и практическими знаниями, привития привычки к напряженному интеллектуальному труду, которые вы- ступают главными задачами образования. Таким образом, в результате самостоятельной работы студент должен научиться осмысленно и самостоятельно работать с научной информацией, использовать основы самооргани- зации и самовоспитания с тем, чтобы развивать в даль- нейшем умение непрерывно повышать свою квалифика- цию. Авторами определены способы, пути и методы орга-

низации самостоятельных работ, формы выполнения, контроль и критерии оценивания.

Ключевые слова: самостоятельная работа, интел- лектуальный труд, научное исследование, творчество, от- ветственность, самообразование, критерии оценивания.

The article is aimed at revealing the essence and meanings of independent work of students of the pedagogical direction in the process of professional training. During the research, the authors emphasized that independent work of students is an integral part of the educational process in higher education, which is designed to improve the quality of teaching, to activate thinking, to develop students' creative abilities, their desire to independently acquire new knowledge, which in turn contributes to self-determination and self- realization. The authors revealed that independent work of stu- dents is a means of educating the students' conscious attitude to mastering theoretical and practical knowledge, inculcating a habit of intense intellectual work, which are the main objecti- ves of education. Thus, as a result of independent work, the student must learn to work sensibly and independently with scientific information, use the foundations of self-organization and self-education in order to develop further the ability to continuously improve his skills. The authors determine the ways, ways and methods of organization of independent works, forms of implementation, monitoring and evaluation criteria.

Key words: independent work, intellectual work, scien- tific research, creativity, responsibility, self-education, evalua- tion criteria.

Жогорку окуу жайындагы билим берүү процес- синин негизги максаты азыркы мезгилдеги аалам- дашуу, маалыматташтыруу жана дүйнөлүк коомчу- луктун биригүү шарттарында өз алдынча иштөөгө жөндөмдүү, өзгөчө кырдаалдарда да иш алып баруу- га жөндөмдүү жана үзгүлтүксүз билим алуунун зар- ылдыгын дайыма сезген чыгармачыл инсандарды жана адистерди даярдоо болуп саналат. Бул максатка жетүү үчүн билим берүү мекемелеринде окутуунун ар кандай формалары жана методдору киргизилип, окуу-тарбиялоо процессин жана илимий-өнөр жай тармактарын бириктирүүнүн, жуурулуштуруунун мыкты жолдору аныкталып, ошондой эле студент- тердин өз алдынча иштерин уюштуруунун жаңы жана натыйжалуу формалары изделип жатат.

Студенттердин өз алдынча иштери окутуунун сапатын жакшыртууга багытталган, студенттердин

ой-жүгүртүүсүн активдештирген, чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн, өз учурунда өзүн-өзү аныктоого, өзүн-өзү көрсөтүүгө жардам берүүчү жаңы билимдерге ээ болууга өз алдынча алардын умтулуусун өнүктүргөн, жогорку кесиптик билим берүүнүн ажырагыс бөлүгү.

Инсандын өнүгүүсүндө студенттердин өз алдынча иштеринин ролу абдан зор. Студенттердин өз алдынча иштери билим берүүнүн башкы маселеси болгон теориялык жана практикалык билимдерге ээ болууга студенттердин өздөрүн аң-сезимдүү мамиле кылууга, көңүл бурууну жана күчтү топтоону талап кылган интеллектуалдык эмгектенүүнү адат кылып алууга тарбиялоонун каражаты болуп саналат. Ошону менен бирге «студенттер жөн гана билим албастан, аларды издеп табуунун ыкмаларына да ээ болууларына көңүл буруу зарыл, б.а. студенттерди белгилүү предметтик билимдер менен куралдандыруудан да маанилүү болгон окуп үйрөнүүгө окутуу керек» [1].

Студенттердин өз алдынча иштери чыныгы чыгармачылык иш болуп саналат. Себеби ал өзүнө өзү максат коет, ага жетүү үчүн өзүнө тапшырма жана иштин түрүн, ошондой эле окуу каражатын тандайт. Өз алдынча иш баарынан биринчи окуу ишинин башка бардык түрлөрүнүн маселелерин жыйынтыктап бүтүрөт. Адамдын өзүнүн жеке иш аракетинин объектиси болбогон билими, эч качан анын жетишкендиги боло албайт [4].

Студенттердин өз алдынча иштеринин методологиялык негизин иштиктүү мамиле түзөт. Ал типтүү жана типтүү эмес маселелерди чечүү билгичтигин калыптандырууга багытталган окутуунун максатында көрүнөт, б.а. студенттин конкреттүү дисциплина боюнча билимин көрсөтө ала турган реалдуу ситуацияда көрүнөт.

Педагогикалык адабияттарда өз алдынча иштердин аныктамасынын варианттарынын бар экендигине байланыштуу биз төмөндөгү формулировканы пайдаландык: **студенттердин өз алдынча иштери – бул окутуучунун методикалык жетекчилиги астында, бирок анын түздөн-түз катышуусуз, берилген тапшырма боюнча аткарыла турган студенттин пландаштырылган иши** [2].

Студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун технологиясы этаптуу жана негизделген болушу керек. Ишмердүүлүктүн бул түрүнүн эффективдүү аткарылышы үчүн профессордук-окутуучулар курамынын даярдыгы, сапаттуу окуу-методикалык жана тиешелүү нормативдик-укуктук базанын болушу абдан зарыл.

Профессордук-окутуучулар курамынын даярдыгы деп, алардын дисциплинадан өзгөчө маанилүү жана студенттердин өз алдынча иштери үчүн жеткиликтүү темаларды бөлүп алуу; инсандын өзүн-өзү өнүктүрүүсүнүн, өзүн-өзү көзөмөлдөөсүнүн жана өзүн-өзү ондоп-түздөөсүнүн ички механизмдерин

стимулдаштыруу жөндөмдүүлүгүн түшүнүүбүз керек. Ушул эле учурда окутуучулар уюштуруучулук, алдын-ала божомолдоочулук жана түзүүчүлүк билгичтиктерге да ээ болуулары зарыл.

Педагогикалык багыттагы студенттердин өз алдынча иштеринин **негизги максаты** мектеп окуучуларын окутуу, тарбиялоо жана өнүктүрүү маселелерин чечүүгө карата болочок педагогдордун кесиптик даярдыгын калыптандыруу аркылуу педагогикалык билим берүү областындагы бакалаврдын кесиптик компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү болуп саналат.

Ошентип, өзү үчүн да, жалпы коом үчүн да максималдык маанилүү эффектке ээ болгон илимий, окуу, өндүрүштүк маселелерди чыгармачылык менен дароо чечүүнү билген, дүйнөлүк масштабдагы атаандаштыкка татыктуу эртеңки күндүн адисин даярдоо жөнүндө сөз болуп жатат [2].

Студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун **негизги маселеси** сабактын ар кандай формасында студенттердин ой-жүгүртүү жана интеллектуалдык демилгесин өнүктүрүү үчүн психолого-дидактикалык шарттарды түзүү болуп саналат жана ал төмөндөгү пункттарды карайт:

- студенттердин кесиптик билимин тереңдетүү жана кеңейтүү;
  - окуп таанып-билүү иш-аракетине алардын кызыгууларын калыптандыруу;
  - студенттерди таанып-билүү процессинин ыкмаларына ээ болууга үйрөтүү;
  - студенттердин өз алдынчалыгын, активдүүлүгүн, жоопкерчилигин өнүктүрүү;
  - болочок адистердин таанып-билүү жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү;
  - болочок педагогдордун кесиптик ишмердүүлүккө карата жекече стилин жана изилдөөчүлүк мамиле кылуусун, чыгармачылык ой-жүгүртүүсүн, кесиптик багыттуулугун жакшыртуу, өркүндөтүү;
  - педагогикалык жактан өз алдынча билим алуу жана тынымсыз өзүн-өзү өркүндөтүү керектөөсүн өнүктүрүү;
  - педагогикалык инновациялык жана илимий-изилдөөчүлүк иштерге даярдыгын калыптандыруу;
  - мектептеги билим берүү процессинде тарбиялоо иш-аракетиндеги маселелерди чечүүгө кесиптик даярдыгын калыптандыруу;
  - билим берүү системасындагы окутуу процессин уюштурууга даярдоо;
  - педагогикалык билимдин жаратылышынын ар кандай трактовкалары, ар кайсы тарыхый эпохалардагы, ар түрдүү элдердин тарбиялоо жана окутуу проблемаларын иштеп чыгуу жана чечүү ыкмалары тууралуу түшүнүктөрүн калыптандыруу.
- Студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун **негизги принциби** белгилүү бир тапшырмаларды расмий түрдө пассивдүү ишке ашыруудан, коюл-

ган проблемалык суроолорду жана тапшырмаларды чечүүдө «өзүлөрүнүн ой-пикирлерин калыптандыруучу таанып-билүү активдүүлүгүнө карай, бардык студенттерди буруу, багыттоо болуп саналат» [3].

Ошентип, өз алдынча иштөөнүн жыйынтыгында студент алгач окуу материалы менен, а.к. илимий маалыматтар менен өз алдынча жана жетик түшүнүп иштөөнү, өз квалификациясын үзгүлтүксүз жогорулатып туруу билгичтигин андан ары өнүктүрүү үчүн өзүн-өзү уюштурууну, өзүн-өзү тарбиялоонун негиздерин пайдаланууну үйрөнүүлөрү керек.

А.Т.Фатьянова жазгандай «...студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруудагы чечүүчү роль – окутуучуда. Ал «жөн гана» студент менен эмес, конкреттүү жеке адам менен, анын күчтүү жана алсыз жактары менен, анын жеке жөндөмдүүлүктөрү жана зээн-шыктары менен иштеши керек. Окутуучунун башкы милдети – болочоктогу жогорку квалификациялуу адис катарында, студенттин жакшы сапаттарын көрө жана өнүктүрө билүүсү эсептелет» [4].

П.И. Пидкасистый болочок педагогдордун билим сапатын жакшыртууга багытталган, студенттердин ой-жүгүртүүсүн активдештирүүчү, чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүчү, өзүн-өзү аныктоого, өзүн-өзү көрсөтүүгө жардам берүүчү, өз алдынча билим алууга умтулуусун калыптандыруучу өз алдынча иштердин **4 деңгээлин** сунуштайт: репродуктивдүү, реконструктивдүү, изилдөөчү, чыгармачыл.

1. Репродуктивдүү (жаратуучу) өз алдынча иш, схема, таблицаларды толтуруу, тапшырмаларды аткаруу менен байланышкан ушундай эле абалдагы иш-аракеттин үлгүсү боюнча тапшырманын аткарылышын сунуштайт. Мында студенттин таанып-билүү ишмердүүлүгү, билимдерин бекемдөөгө жана көндүмдөрүн калыптандырууга жардам берүүчү эске тутуусунда, ой-жүгүртүп түшүнүүсүндө, таануусунда көрүнөт.

2. Реконструктивдүү (калыбына келтирүүчү) өз алдынча иш, топтолгон билимдерин жана аракеттердин белгилүү ыкмаларын айрым өзгөрүлгөн абалдарда колдонуу менен байланышкан. Ал чечимдерди жана пландарды, тезистерди, аннотацияларды түзүүнү, рефераттарды жазууну ж.б. кайра түзүүнү сунуштайт.

3. Изилдөөчү (эвристикалык) өз алдынча иш, ишмердүүлүктүн жаңы тажрыйбаларын топтоо жана аны стандарттуу эмес кырдаалдарда колдонуу.

4. Чыгармачыл өз алдынча иш, студенттердин илимий изилдөө ишмердүүлүгүнө карата жөндөмдүүлүгүн өнүктүрүүгө багытталган. Жаңы маалыматты алууну жана көйгөй абалды анализдөөнү талап кылат. Мында студент алдына коюлган тапшырманы аткарыш үчүн методдорду жана каражаттарды өз алдынча тандоого милдеттүү [3].

Ар бир дисциплинаны окууда студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу өз ара байланыштагы **үч форманын** биримдигин билдириши керек:

1. Аудиториядан тышкаркы өз алдынча иш.
2. Аудиториялык өз алдынча иш, окутуучунун түздөн-түз көзөмөлүнүн астында ишке ашуучу.
3. Чыгармачылык, анын ичинде илимий-изилдөө иши.

Аудиториядан тышкаркы өз алдынча иштин конкреттүү формалары максатына, мүнөзүнө, дисциплинага, окуу планында аныкталган сааттын көлөмүнө карата ар түрдүү болушу мүмкүн:

- семинардык, практикалык сабактарга даярдануу;
- макалалардан, монографиялардын айрым бөлүктөрүнөн реферат жазуу;
- окуу китептерин изилдөө: докладдарды, рефераттарды жана эсселерди жазуу;
- хрестоматияларды изилдөө жана конспектилөө;
- лекцияда берилбеген курстун программасынын алкагындагы темаларды жана проблемаларды изилдеп окуу;
- монографиялардын бөлүмдөрүн, макалаларды аннотациялоо.

Аудиториялык өз алдынча иш лекция окуу убагында, практикалык, семинардык сабактарды өтүүдө ишке ашырылат.

Практикалык сабактардагы студенттердин иш-аракетинин активдүүлүгү, студенттердин өз алдынча иштеринин элементтерин киргизүү менен жогорулайт. Натыйжада студент өзүнүн жеке тапшырмасын алат, мында тапшырманын шарттары бардык студенттер үчүн бирдей, а жыйынтык маалыматтар ар түрдүү. Тапшырманы аткаруу алдында окутуучу жалпы методикалык көрсөтмөлөрдү гана берет.

Студенттердин өз алдынча иштеринин мындай формасы «өтүлгөн материалдын терең өздөштүрүлүшүнө өбөлгө түзөт, лекцияны конспектилөөгө карата студенттин мамилесин, көз карашын өзгөртөт, предметтин теориясын түшүнбөй туруп, жакшы конспектин болбой туруп, тапшырманы аткаруудагы ийгиликке жетишүү кыйын экендигине көзү жетет» [5]. Бул болсо практикалык сабакта эле эмес, лекциялык сабакта да билим сапаттуулугун жана сабакка катышууну жакшыртат.

Ар кайсы курстардын студенттери үчүн өз алдынча иштердин формалары айырмаланып турушу керек. Кенже курстардын студенттерин окуу китептери, монографиялар, макалалар, илимий булактар менен иштөөгө, эссе, конспект жазууга, маалыматтарды чагылдыруунун графикалык жолдорун (схема, диаграмма, таблица ж.б.), кроссворд түзүүгө, диспут, дискуссияга катышууга ж.б үйрөтүү зарыл, кийинчерээк – доклад, реферат жазууга үйрөнүшөт.

Жогорку курстардын практикалык сабактары үчүн студенттердин өз алдынча иштеринин кызыктуу формасы болуп «ишкер оюндар» эсептелет. Оюндун тематикалары актуалдуу проблемалар боюнча кырдаалдык моделдеги маселелерди камтып, колдонмо мүнөзгө ээ же конкреттүү кесиптик ситуациялар менен байланыштуу болушу мүмкүн. Ишкер оюндун максаты – тууроо шарттарында студентке чечимдерди иштеп чыгууну жана кабыл алууну үйрөнүүгө мүмкүндүк берүү болуп саналат. Булардан сырткары илимий иштерди аткарууга, б.а. курстук иш, андан кийин дипломдук иш жазууга өтүшөт.

Чыгармачылык өз алдынча иш негизинен студенттин илимий-изилдөө ишине багытталат. Жогорудагы өз алдынча иштерди аткаруу менен анын ыкмаларына ээ болуп, илимий-изилдөө иштерин (доклад, реферат, курстук иш, дипломдук иштерди) жеңил аткарууга жетишерине толук негиз пайда болот.

Студенттердин өз алдынча иштеринин **көлөмү** жана **мазмуну** өтүлгөн сабактын сапатынан, өздөштүрүлгөн материалдардын деңгээлинен түздөн-түз көз каранды болуусу зарыл. Окутуучу тапшырмаларды өтө кылдат даярдашы жана аларды студенттердин таанып-билүү активдүүлүктөрүн көрсөтө алуу жана аткаруу мүнөзүнүн деңгээлдерине, дидактикалык максаттары боюнча, ишкердүүлүгүнүн түрү боюнча сөзсүз түрдө ар түрдүү кылууга тийиш. Алар өтүлгөн сабакта аткарылган иштин логикалык уландысы болушу керек. Негизги талап – иштин көлөмүнө жана мазмунуна студенттин күчү жеткидей болуусу.

Ошондуктан окутуучуларга студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу боюнча төмөндөгү **методикалык кеңештерди** сунушташат.

1. Студенттерге тапшырмаларды ашыкча бербөө.

2. Сабак учурундагы чыгармачылык иштерди сабактан тышкары иштер менен алмаштырып туруу.

3. Кийинки өтүлчү сабактагы темадан алдын ала окуп келүүгө фрагменттик тапшырма берүү (макаладан, окуу китебинен ж.б.).

4. Студенттерге төмөндөгүлөрдү камтыган так, даана, ачык-айкын инструктаж берүү: тапшырманын максаты; аткаруу шарты; көлөмү; мөөнөтү; жасалгалоо үлгүсү.

5. Күнүмдүк көзөмөлдү жана эсепке алууну жүзөгө ашыруу [1].

Студенттердин өз алдынча иштеринин эффективдүү ишке ашуусун камсыз кылуу максатында, окутуучу аларды **баалоонун критерийлерин** так, даана иштеп чыгуусу керек жана аларды студенттерге жеткиликтүү түшүндүрүүсү зарыл. Ишти баалоонун төмөндөгүдөй критерийлерин сунуштайбыз:

1. Окуу материалдарын студенттердин өздөштүрүү деңгээли.

2. Тапшырмаларды аткарууда теориялык билимдерин пайдаланууну билүүсү жана жалпы окуу билгичтиктеринин деңгээли;

3. Материалдын негиздүү, так, сабаттуу берилиши жана талаптагыдай жасалгаланышы;

4. Студенттин өз алдынчалыгынын деңгээли;

5. Чыгармачылык ишкердүүлүгүнүн көрсөткүчтөрү:

- тааныш кырдаалдан жаңыны көрө билүүсү;

- проблеманы чечүүнүн мүмкүн болгон жолдорун көрө билүүсү;

- проблеманы чечүүнүн башка принциптүү жаңы жолдорун түзүүсү.

8. Иштин убагында аткарылышы жана окутуучуга тапшырылышы.

Мына ушуларды иштеп чыккандан кийин жогорку окуу жайынын окутуучусу студенттердин аудиториядан тышкары өз алдынча иштерин көзөмөлгө алуунун, б.а. текшерүүнүн жолу, убактысы тууралуу маселени чечүүсү керек. Анткени жогорку окуу жайынын окуу планында аудиториядан тышкары өз алдынча иштерди көзөмөлдөөгө, текшерүүгө студенттин жумалык саат эсебинен убакыт белгиленген эмес. Кийинки маселе мына ушуну чечүүдө турат.

Адабияттар:

1. Ковалевский И. Организация самостоятельной работы студента // Высшее образование в России №1, 2000.
2. Котельникова Л.А. Организация самостоятельной работы студентов в среднем профессиональном образовании: Учебное пособие. - Уфа, 2014.
3. Пидкасистый П.И. “Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении”. - М., 1990.
4. Фатьянова А.Т. // Организация самостоятельной работы на уроке иностранного языка. - 2003. - №4.
5. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? - М.: Издательство ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005.

Рецензент: к.пед.н., доцент Ткачева С.А.